

III. Metafyzika

1. Metafyzika jako logika (IV.)
2. Přehled obsahu *Metafyziky*
 - A. Moderní bádání o jednotě *Metafyziky*
3. Problémy, pojmy a místo metafyziky v systému věd (III., V., VI.)
4. **Knihy VII. – IX.: problém jsoucna**
5. XII. kniha – $\pi\rho\omega\tau\omicron\nu\ \kappa\iota\nu\omicron\upsilon\nu\ \acute{\alpha}\kappa\iota\nu\eta\tau\omicron\nu$

4. *Met.* VII. – IX.: problém jsoucna

- A. Položení problému: τὸ ὄν → οὐσία

- B. Co je οὐσία?
 - a. Podmět = οὐσία?
 - b. Bytnost = οὐσία?
 - c. Obecnost = οὐσία?
 - d. Rod = οὐσία?

- C. Οὐσία jako příčina a počátek

- D. Οὐσία a ὁρισμός

- E. Jsoucno z hlediska možnosti a skutečnost

4. A. Položení problému: τὸ ὄν → οὐσία

VII, 1: Úvodní stanovení tématu

- Co je jsoucno (τὸ ὄν)?
- Různé kategorie.
- V první řadě (pojmově, z hlediska poznání i časově) – co jest věc (τὸ τί ἐστί) → οὐσία.
- Tedy: co je οὐσία?

„A již odedávna a také v přítomné době stále opakovaná a nikdy dostatečně nerozřešená otázka, co jest jsoucno, neznamená nic jiného, než otázku, co jest οὐσία.“

4. A. Položení problému: τὸ ὄν → οὐσία

VII, 2: Co kdo považoval za οὐσία?

- Aristotelés:
 - zvířata, rostliny a jejich části
 - oheň, voda, země atd. + složeniny →
 - nebe, hvězdy, měsíc, slunce.
- Platón:
 - ideje
 - matematické předměty
 - οὐσία smyslových těles
- Speusippos:
 - jedno; čísla; velikosti (tj. geometrické předměty); duše
- → Otázky vyvolané tímto přehledem:
 - Jsou i jiné οὐσίαι než smyslově vnímatelné? (Viz XIII. kniha.)
 - Je nějaká odloučená (tj. od smyslově vnímatelného) οὐσία? (Viz XII. kniha.)

4. A. Položení problému: τὸ ὄν → οὐσία

VII, 3: Co je kandidátem na οὐσία?

- a. Podmět (ὑποκείμενον)
- b. Bytnost (τὸ τί ἦν εἶναι)
- c. Obecnost (καθόλου)
- d. Rod (γένος)

4. B. a. Podmět = οὐσία?

VII, 3: Zkoumání podmětu

- Podmět = subjekt výpovědi, nikoli objekt → nejspíše bude οὐσία.
- Co je podmětem?
 - i. látka
 - Zdá se být základem jako poslední podklad vypovídání. Ale –
 - nemůže být οὐσία, protože οὐσία má být odloučená a τότε τι.
 - ii. tvar (εἶδος, μορφή)
 - Bude dále předmětem zkoumání, je s ním nejvíce problémů.
 - iii. celek z obou
 - Je pozdější a neproblematický.

→ Tedy: Pro další zkoumání tedy zůstává „tvar“.

4. B. b. Bytnost = οὐσία?

VII, 4 – 5: Bytnost čeho? Kategoriální zkoumání.

- „... bytnost je u všech těch věcí, jejichž pojem je výměrem.“
 - Viz problematika definice.
- „Nebude tedy bytnost nikde tam, kde nejde o druhy rodu, nýbrž pouze u těchto.“
- „... bytností každé věci je to, o čem se říká, že je o sobě (καθ' αὐτό).“
- **K bytnosti patří jen τί ἐστι, tj. charakteristika v rámci 1. kategorie.**
 - Př.: „být člověkem“ je bytností, „být vzdělaným“ či „být vzdělaným člověkem“ nikoli.
- **V jistém ohledu však lze hovořit i o bytnosti kvantity, jakosti...**

→ Tedy:

- Bytnost i výměr náležejí nejspíše, původně a prostě jsoucnosti (οὐσία), odvozeně a „ne prostě“ i jiným kategoriím.
- Tj. každá οὐσία je bytností či má bytnost.

4. B. b. Bytnost = οὐσία?

VII, 6: Bytnost = jednotlivina (ἑκαστον)? Ontologické zkoumání.

- Zkoumání této otázky vychází ze dvou obecně uznávaných tvrzení:
 - Jednotlivina není odlišná od své jsoucnosti (οὐσία).
 - Bytnost je podstatou (οὐσία) každé jednotliviny.
- Totožnost bytnosti a jednotliviny platí u toho, co existuje o sobě, např. člověk (v případě existence idejí také dobro, krásno):
 - „Člověk“ (= jednotlivina) a „být člověkem“ (= bytnost) je totéž.
 - „Bílé“ však není jednoduše totéž s „být bílým“, protože „bílé“ je vždy na něčem, nikoli o sobě.

→ Tedy:

U toho, co je prvotní a o sobě, je bytnost („být jednotlivinou“) a jednotlivina totéž.

4. B. b. Bytnost = οὐσία?

VII, 7: Vznik, tvar (εἶδος), bytnost a οὐσία. „Genetické“ zkoumání.

- To, co vzniká od přírody, se nejspíše nazývá οὐσία.

Ovšem dále se uvažuje o lidských artefaktech:

- U lidských výtvorů je εἶδος toho, co vzniká, v duši.
- Přitom εἶδος = bytnost a πρώτη οὐσία.
- Tedy οὐσία je tvar (forma) bez látky.

→ Tedy:

Bytnost a οὐσία jsou dány do souvislosti s tvarem, formou. Tím jsou (jen v myšlení ovšem) odloučeny od látky.

4. B. c. Obecno = οὐσία?

VII, 13: Ne, kdepak!

- „... je nemožné, aby οὐσία bylo něco, co se vypovídá obecně.“
 - Proč?
 - „Neboť především je οὐσία každé věci vlastní této věci a nepřísluší jinému, kdežto obecno je společné; neboť obecnem se nazývá, co může příslušet více věcem.“
 - Obecné je společné více věcem. Co má jednu οὐσία a bytnost, je jedno. Je-li obecno οὐσία, budou všechna individua druhu (obecného) jedním.
 - Dále οὐσία se nevypovídá o podmětu, obecné se vždy vypovídá.
 - Obecné je spíše kvalita – kdyby mělo být οὐσία, předcházela by kvalita před první kategorií a byla odlučitelná, což nejde.

→ Tedy: Nic obecného není οὐσία a τότε τι.

Ale: →

4. B. c. Obecno = οὐσία?

VII, 13: Nebo že by přece?

- Kdyby bylo obecno οὐσία, pak by v individuu (např. v Sókratovi), které samo je οὐσία, byla další οὐσία (ta obecná), takže by bylo dvojí οὐσία, a nemohlo by být jedním.
- → Tedy οὐσία nemůže být složena z jiných οὐσίαι ani z obecného → bude **nesložená, jednoduchá**.
- Ale pak ji nelze definovat, neboť definice je složeným pojmem (viz 12. kap.). Přitom však právě οὐσία by měla být v první řadě definovatelná.
- Definovat nelze individua, nýbrž teprve druhy, tedy něco obecného...

Jde tedy o následující konflikt:

- Z ontologického hlediska musí být primární individuum.
- Z gnoseologického hlediska předmět vědění musí být nutný a obecný.
- Přitom vědění si nárokuje **poznat podstatu jsoucího**, tj. i jeho individuální základy.

4. B. d. Rod = οὐσία?

Jak tedy?

(VIII, 1: Shrnutí a doplnění úvah z předchozí knihy.)

- „... podstatou není ani obecno, ani rod.“
- Z ontologického hlediska obecné rozhodně nemůže být οὐσία.
- Pak pochopitelně ani rod – je přece obecný.

4. B. Co je οὐσία?

VIII, 1: Shrnutí a doplnění úvah z předchozí knihy.

- Obecnost a rod nejsou podstatami.
- Jsoucností je **bytnost** a její pojem (λόγος) je **ὁρισμός**.
- Tedy οὐσία je tvar (εἶδος) v látce.
- Bytnost a jednotlivina jsou u πρώτη οὐσία totéž.
 - πρώτη οὐσία je to, co není obsaženo v jiném jako látkovém podkladu.

Smyslové οὐσίαι:

- i. Látka, která je určitou věcí v možnosti – v tomto smyslu je οὐσία.
- ii. V jiném smyslu je οὐσία věci a podmínkou tvaru a pojem (εἶδος καὶ μορφή), který jako něco určitého je **pojmově odlučitelný**.
- iii. Prostě odlučitelná je složenina látky a tvaru, jíž jedině náleží vznik a zánik.

4. C. Οὐσία jako příčina a počátek

VII, 17:

- Toto hledisko Aristotelés výslovně ohlašuje jako jiný přístup.
- Otázka „proč“ znamená otázku „proč něco náleží něčemu jinému?“.
 - Např. proč nastává zatmění Měsíce? Jinak řečeno: Proč Měsíci náleží zatmění?
- Příčina je bytnost věci.
- Jakým způsobem je οὐσία příčinou?

4. C. Οὐσία jako příčina a počátek

VII, 17:

- Při vzniku a zániku (lidských výtvorů) se ptáme na příčinu úcelovou.
- Při vzniku ale i bytí něčeho hledáme jako příčinu také hybného činitele.
- Když však hledáme příčinu látky („proč je toto dům?“), tj. příčinu, jíž je látka něčím určitým (τί ἐστίν), nacházíme εἶδος a to je οὐσία.
- Tedy οὐσία je příčinou formální.

4. D. Οὐσία a ὁρισμός

VII, 10 – 11: Definice = tvar bez látky?

- Definice jako pojem má části.
- Látka je částí οὐσία.
- Bude tedy látka částí pojmu οὐσία?

- Tři druhy οὐσία :
 - i. látka
 - ii. tvar – v tomto případě látka není částí celku (tímto způsobem je zde chápána οὐσία)
 - iii. celek z nich složený – v tomto případě látka je částí celku

- Definice se netýká celku (tj. iii.), nýbrž tvaru (ii.), tj. bytnosti.
- Definice, tj. pojem se týká obecného, celek (iii.) obecný není.
- Látka (i) je o sobě nepoznatelná.

4. D. Οὐσία α ὀρισμός

Ale:

- Živočich je nutně spojen s tělem, tj. látkou a je vymezen pomocí pohybu, tj. určitého chování svých (tělesných) částí.

Přesto:

- Pojem (definice) se netýká látky, která je neurčitá.
- Definice se týká πρώτη οὐσία, tj. tvaru (εἶδος).

4. D. Οὐσία a ὄρισμός

VIII, 1, 3, 6: Problém jednoty οὐσία a výměru

- Protože pojem (tj. výměr, vztahující se k bytnosti, tedy οὐσία) má části, je třeba také určit, jaké jsou části οὐσία a zda jsou tytéž, jako části výměru.
- Jakým způsobem je zajištěna jednota výměru a οὐσία, jestliže má obsahovat různé části? Např.:
 - Člověk je živočich dvounohý.
 - Není tedy člověk nikoli člověkem, nýbrž nějakým podivným spojením živočicha a dvounohosti?
 - Proč je Sókratés člověkem a nikoli právě živočichem a zároveň dvounohostí?
 - Co je člověk ve vztahu k živočichovi a dvounohosti?

4. D. Οὐσία a ὄρισμός

VIII, 1, 3, 6: Problém jednoty οὐσία a výměru – řešení

- Jakým způsobem je tedy zajištěna jednota výměru a οὐσία?
 - **Jedno (rod – „živočich“) je látkou a možností,**
 - **druhé (rozdíl – „dvounohost“) tvarem a skutečností.**

- Vysvětlení:
 - a. Látka je dvojí:
 - i. vnímatelná (αἰσθητή)
 - ii. pomyslná (νοητή) →
Pak lze říci, že pojem má látku (νοητή), a že tedy jedna jeho část je látkou, možností, druhá skutečností.
 - b. Poslední látka (tj. látka, z níž věc bezprostředně je) a tvar je **totéž a jedno** – první v možnosti, druhé ve skutečnosti. Jednotlivina je jedno a to, co je v možnosti, je nějakým způsobem jedno s tím, co je ve skutečnosti.
 - A právě tím je zajištěna jednota člověka a jeho specifičnost vůči „živočichu“ a „dvounohosti“.
 - c. Co nemá žádnou látku, vnímatelnou ani nevnímatelnou, je bezprostředně jedním a také bezprostředně jsoucím – toto zde, jakost, kolikost atd. (tedy kategorie, nejvyšší rody).

4. E. Jsoucnost z hlediska možnosti a skutečnosti

Met. IX: τὸ ὄν, δύναμις, ἐνέργεια

- a. Vlastní význam termínu „možnost“ – počátek změny.
- b. Vztah možného, skutečného a nemožného na pozadí megarského stanoviska.
- c. Kdy je něco v možnosti něčím?
- d. Vymezení skutečnosti.
- e. Skutečnost je dřívější než možnost.
- f. Skutečnost je lepší než možnost.

4. E. a. Vlastní význam termínu „možnost“

IX, 1: „Možnost“ jako počátek změny.

Významy termínu δύναμις :

- schopnost působit,
- schopnost podléhat působení (trpná schopnost),
- schopnost konat něco správně
- schopnost odolávat negativnímu vnějšímu vlivu (např. ohýbání, rozbíjení...)

Ve vlastním významu – počátek změny v činném nebo trpném smyslu.

4. E. b. Možné, skutečné a nemožné. Megarikové

IX, 3-4:

- Megarská škola – Eukleidés z Megar („sókratovská“ škola“).
- „Možné je jen to, co se uskutečňuje.“ Např.:
 - Kdo právě nestaví, není stavitel (který má schopnost, tj. δύναμις stavět).
 - Kdo právě nevnímá, nemá schopnost vnímat.
 - Co právě nevzniká, nemůže vzniknout.
- Jestliže něco nikdy nebude, není to ani v možnosti.

4. E. c. Kdy je něco v možnosti něčím?

IX, 7:

- Je země v možnosti sochou?
- Něčím v možnosti je to, čemu již nic nepřekáží, aby se to tím stalo, tj.:
 - a. u toho, co má počátek mimo sebe (dům):
 - k čemu nemusí nic dalšího přistupovat nebo od něj odcházet či co se nemusí nijak měnit.
 - b. u toho, co má počátek v sobě:
 - když nejsou vnější překážky. Proto semeno ještě není možností, protože musí proniknout do jiného a změnit se.
- Tedy: země není v možnosti sochou, musí se nejprve změnit na kov.

4. E. d. Vymezení skutečnosti

IX, 6:

- „Skutečnost tedy záleží v tom, že jest dána věc, nikoli v tom smyslu, jak se říká, že jest v možnosti.“
- Pouze analogické vysvětlení, protože prý není vždy třeba přesného pojmového vymezení.
- Příklady na osvětlení vztahu možnost – skutečnost:
 - ten, kdo má zavřené oči, ale zrak v pořádku – kdo právě vidí,
 - spící – bdící,
 - znalec stavitelsví – kdo staví,
 - nehotový – hotový,
 - látka – to, co je z látky vytvořeno.

4. E. e. Skutečnost je dříve než možnost

IX, 8:

- Dřívější a pozdější: co do místa, času, jsoucnosti, pojmu, poznání a poznatelnosti.
- Z hlediska pojmu.
 - Stavitel (tj. člověk mající δύναμις) je ten, kdo může stavět (což je činnost, ἐνέργεια).
- Z hlediska jsoucnosti.
 - Jsoucnost a tvar jsou skutečností. Skutečnost je účelem, cílem, možnost je cestou k cíli. Bez cíle není ani cesta k cíli, bez účelu není žádný vznik, žádné dění. Proto je účel (ἐνέργεια) dřívější než možnost (δύναμις) směřovat k cíli.
- Z hlediska času.
 - Sice vše co vzniká, vzniká z δύναμις, ale ta musela vzniknout z předchozí ἐνέργεια. Tj. slepice → vejce → slepice.
 - Na počátku musí být čistá skutečnost – první nehybný hybatel.

4. E. f. Skutečnost je lepší než možnost

IX, 9:

- Možnost je možností pro oba opaky – co, je v možnosti teplé, je v možnosti i studené.
- Tedy možnost je možností pro dobro i pro zlo.
- Dobrá skutečnost je proto lepší než možnost.
- Špatná skutečnost je však horší.